

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az élelmesség iskolája.

A legirtózatosabb rombolásnak, a háborúnak, anyagi kárait, bár még megmérhetetlenek, számítgatják a békének már szóhoz jutó tisztelői. Erkölcsi és értelmi káraitól még kevés szó esik. Pedig ezek megfontolása is indokolt akkor, midőn az erkölcsi törvények, az államok között való szerződések, a humanizmus követelése buborékká válnak, a bestializmus a kulturtényezők sorába kerül, a *sacro egoismo* bevallottan vagy eltitkoltan a legfőbb törvénnyé lesz. A megingott erkölcsi érzék, az izgatott értelem hallucinál, felséges revelációkról álmodik, de torz ideákat termel. A pedagógia sem marad kivétel. A «békéért» megindult háborúban reformátorai támadnak, a kultura hajlékát spártai módra egy új háború kaszárnyájává óhajtják leszülyeszteni. Ezzel párhuzamosan vetődött fel az a gondolat, hogy az iskola annak a szellemnek terjesztőjévé legyen, amelyből nemcsak az államok összeütközése, hanem a béke háborúja is fakad, a *bellum omnium contra omnes*. A háborútól várt igen sok erkölcsi változás közül határozott bizonyossággal kimutathatóan egy már bekövetkezett. Az *én*-nek minden fölé helyezése, az *én* vágyainak minden módon-áron való kielégítése. Ez a szellem zörget az iskola kapuján. Már eddig is sok alakban kísértett, sokféle fogalmazásba öltözött s leplezetlenül is jelentkezett (Pesti Hirlap 1915 szept. 23-i sz. Zsolt Esti levele). Vádolja az iskolát, hogy a világirodalom hyperideális termékeivel, az emberszeretet avult nótájának verklizésével helytelenül nevel, a valóságot, az életet eltakarja, álomvilágba vezet. Pedig egyszerű orvossága van: neveljen élelmességre; értsd: tanítson meg pénzszerzésre és a hatalom elérésére. Ime az életre nevelés új variációja. De ez messze túl jár a klasszikusok kiküszöbölésén, a tananyag megújításán; az iskola elevenébe vág: a jellemképzést akarja új irányba vezetni.

Helyes benne az életre nevelés gondolata; ami nem új. Annál több szó fér az élet fogalmazásához. Az élet képlete itt ez: *élet = vágyon + hatalom* és egyéb semmi. Ez az utilitárizmus, még pedig a pillanat utilitárizmusa; hedonizmus, még pedig nem is a legnemesebb

fajtaból való. Az életet békatávlattól nézi, a vásári zajt, a tülekedést látja, a törtetés tűnik szemébe, az életet összetéveszti az élet néhány formájával. Természetes tehát, hogy az élet célját az élet négy alapműveletének: születésnek, táplálkozásnak, szaporodásnak, elmúlásnak elvégzésében, pénzzel és hatalommal való fényesítésében találja meg. Erre a célra bizonyosan megfelel az ökölrel törtetés, a lelki értéktelenség bőséges kamatoztatása, másoknak (ha még értékesebbek is) félreszorítása.

Az ököl filozofiáját, az anyagiasság kultuszát egész tenger választja el a neveléstől. A nevelés az életet nemesebben fogja fel; a hamis fényűzés, a hazugságon rezgő előkelődiség, az okokat nem kutató arany-éhség, a megélhetés között és az élet között vonalat húz. Megkeresi az élet, az emberi élet tiszta fogalmát. Az élet nem rajtunk kívül álló, külső dolgokban elrejtett cél. Az élet magunkban van, magunkból ered, magunkba tér vissza. Magunk megnyilatkozása, megvalósítása: az élet. Helye a mikrokozmosz, a lélek; benne megvan, övé az egész világ, amennyiben felfogni, átérezni képes. Miután minden az övé, nem kapni óhajt, hanem adni akar. Az életre, csak-hogy erre az életre vezet a nevelés. Az életnek embert akar adni: Embert, aki elsősorban ember. Minden más jelző csak járuléka, egyelőre szükséges, sokszor káros, de a fejlődés folyamán bizonyára elkopó járuléka. Szívvel-lélekkel elfogadja az epikureista Metrodorus véleményét: «Sokkal fontosabb boldogságunkra az, ami magunkból való, mint ami a dolgokból ered.» Csatlakozik Schopenhauerhez: «Nagy oktalanság a benső javakat elszalasztani, hogy külsőket szerezhessen az ember.» Mert «az ember életének boldogságára az a legfontosabb, amije kinek-kinek önmagában van» (Életbölcsélet).

Schopenhauer is megjegyzi, hogy csak azt szokták számba venni, amink van, vagy aminek látszunk. Más szavakkal ez így hangzik az élelmesség iskolájában: «nem az érték, hanem az értékesítés a fő». Vagyis a valóságnál magasabb értéke legyen a látszatnak, az igazságnál a hazudozásnak. Oka is van ennek: a vagyon = ész, a dolgozás = napszámosság, a parancsolás = uraság. Ez a felületes megállapítás kiragadja az élet igazságtalanságait és minden további nélkül elfogadja. Azt várnók, hogy megrója őket, de épp az ellenkezőt teszi. Célul tűzi ki. Még igazolást is találhatna hozzá: Jézus paraboláját a talentumokról. Ez többre értékeli az öt és két talentumos embert, aki értékesíti a maga talentumát, mint az egy talentumosat, aki elássa pénzét. Csak-hogy itt a hangsúly nem az értékesítésen van, hanem azon, hogy *akinek van*, az értékesítse talentumát. Ez az igazolás tehát látszólagos volna; az erkölcsi felfogás a nevelés gondolatával vág egybe.

Az élelmesség iskolája természetsszerűen az élettől kér bizonyítást. «Az emberszeretet vallásának csak úgy van értelme, ha mindenki vallja. Nem lehet az emberszeretet vallását hirdetni ott, ahol a gyűlölet szenvedélyét az önzés kultusza szítja.» Boncoljuk a gondolatot. Az életben azt látja, hogy a valóságnál többet ér a látszat, a pénz, a fellépés, az úrhatnamság félreszorítja az igazi értéket, tehetséget, munkát. Ezt azonban nem tartja rendjén valónak, mert orvosságot keres ellene. A logika azt hozná magával, hogy sűrűsse az erőteljesebb embernevelést, a jellemfejlesztést, az ideális világfelfogást terjesztő iskola megerősítését; hogy a törtéretékű emberekkel szemben egészeket akarjon állítani. De a betegségnél rosszabb orvosságot ajánl. Az emberszeretet vallását nem vallja mindenki, tehát neveljük úgy, hogy ne vallja senki. A gyűlölet szenvedélye magasra csap, az önzés kultusza vetekedik bármelyik vallásával, tehát neveljük mindenki-ben erőssé a gyűlöletet, tegyünk mindenkit az önzés tanítványává. Az élelmesség iskolája a stréberek, szélhámósok, nagystílű gonosztevők iskolája lenne. Pedig ha volna ilyen, mint szellemi kútmérgezöt, lelki ételhamisítót be kellene zárni. Hiszen eddig sem panaszkodhattunk az értelem túltengése, a dologért tülekedők sokasága miatt. Mi lesz, ha az üresség, tanulatlanság, értéktelenség pénzre és hatalomra váltásának apostolai leszünk? Ha eszesség helyett vagyonszerzésre, munka helyett parancsolásra nevelünk? Ha a pedagógia templomába be-
visszük a pénzváltók asztalait?

A nevelés a fejlődés szolgálatában áll. Nem a mának, hanem a holnapnak nevel; a tegnapi nemzedék helyére olyan újat akar állítani, amely már túlhaladta a ma embereit. Hogy célját nem éri el? Érthető, hisz célja eszményi; mire megközelíti, már ez is fejlődött, messzebb van, de tisztábban látja. Mekkora tévedés az emberek megváltoztatása helyett a könnyebbet akarni, a nevelés meg-másítását! Lehúzni a nevelés célját mindjobban, mindaddig, míg az esetlegesen adott körülményekkel (nevezzük életnek) pontosan egybe nem vág. Ekkor a nevelés nem lesz más, mint egyszerű dresszura arra, hogyan kell és lehet a nulla alaki értékét százas vagy tizezres helyi értékévé átváltoztatni.

Hogy ekkor mi lesz a fejlődéssel, kulturával, az általános jólét emelkedésével, az egyesek reális boldogulásával? Könnyen elgondolhatjuk, ha elképzeljük a következőket. Az emberiség a hyperideális álmok helyett az okosabb pénz- és hatalomszerzést követi, azaz az élelmesség iskolájába jár. Sokrates élelmes emberré válik, utcán ödön-gés és szófecsérlés helyett folytatja a hasznothajtó képfaragást vagy Protagoras mintájára vagyont szerez. Platon az ideáknál többre be-csüli a hatalmat s keresi a nép kegyét, amely az isteni timárt is

felemelte. Jézus többre értékeli a keresztnél a kincset, melyet a moly és rozsda megemésztenek, megszállítja filakteriumait, megnagyobbítja köntöse bójtjait, messiásság helyett írástudó lesz. Calasanza a bibornoki kalapra áhítozik s könnyen adható áldó mozdulattal elintézi Róma proletár gyermekeit. Luther a gondolatfelszabadítás tövises pályája helyett Tezel busásan kamatozó mesterségét választja. Galilei bölcsen belátja, hogy az inkvizitor hüvelyszorítójánál jobb a jó hírnév, nyugalom s a szent officiummal együtt hirdeti, hogy szegény Kopernikus nagyot tévedett. Arany a «meghuzonötölt» versek helyett a gyorsabban gazdagító gabonakereskedésnél marad. Hol volnánk ma? A jobbágyság vagy a rabszolgaság korában, vagy még hátrább?

Most lássuk a világirodalom hyperideális termékeit, melyek az emberszeretet avult nótáját verklizik. Ezeket az iskolából ki szeretnék küszöbölni. Ezt a gondolatot Platon is felvetette, csak hogy nála sem a szerencsésebb gondolatok közé tartozott. Igaz, hogy a nevelésben van túlzott idealizmus. Ez azonban abban áll, hogy a múlt és a jelen hibáit, az emberi gyarlóságot, az élet ferdeségeit nem veszi tudomásul, vagy szándékosan eltakarja. Ebben a tekintetben szó érheti a történelmet, mert nem azt akarja bemutatni, ami volt, hanem célzatosan elvesz belőle és hozzátold, mint a művész, modern történeti felfogás helyett még Livius történetírói célját követi. A világirodalom szintén eszményít; messze a valóság felett jár. De éppen ez az erénye; ez láncolja az iskolához. A világirodalom megmutatja, hova emelkedhetik fel az ember. A mű nem a valóságnak mesébe burkolt ferdtetését tükrözi, hanem az író képzeletét, felfogásának nagyszerűségét, szellemének szépségét, szóval a lelkét, mely a prózai világot meg-aranyozza, mint valami tündérvilágot. Benne nem a tárgyat, hanem az alanyt kell keresni. Ez az alany nevelési céllá válik. Rámutat a pedagógia: ilyené kellene lennie az embernek. Te ilyen lehetsz. Az élet nem ilyen; a mások élete más; a magadét tedd ilyené. Gyűjts lelki kincseket, azok értékesebbek, aranyosabbak a csengő aranyaknál. A szegény názáreti ácsmester fia hatalmasabb munkát végzett, mint a milliomosok. Szegény életbe zárt gazdag lelke a művészi ihletésnek duzzadó forrása. Mennyi, aranyai mellett is szegény, gazdag indul útnak, hogy egy kis fényt, gondolatot, gyönyörűséget, szórakozást kapjon ez egyszerű rabbitól. Igen, a világirodalom idealizmust ad. Vajha még többet adhatna; vajha mélyebben ragadná meg a lelkeket. Vajha a számok, a páncélos szekrények mellől, a hatalom palotáiból és fegyvereitől zarándokolnának hozzá, hogy merítsenek belőle. Vajha ne lehetne ezt a meghatározást mondani: a világirodalom klasszikus művei azok a munkák, melyeket mindenki dicsér és nagyon kevesen olvasnak. Eszmény, nemesség, tisztaság, jellem, emberi cél: ez te vagy, világirodalom.

Hova süllyed a nevelés, ha csak szatócskérdésekkel foglalkozik? Soha el nem éri legfőbb célját: a jellem kristályossá tételét. Ha az élelmességet tanítja, semmi kézzelfoghatót nem tanít. A pénzesztétikát nem titok és nem tudomány (Smiles). Csak világfelfogást ad: anyagiasságot, csak jellemet alakít a nagyravágyásra. Az erre nevelt embert a gerinces lények közé számíthatjuk-e? A kapzsiságtól, a gépiességtől, a laza közfelfogás által megengedett bűnöktől, az egyéni erkölcstelenségből származó alacsonyságoktól semmi sem óvja meg. Magasabb célja nincs, határozott utat nem ismer. Lelkekbe nem merült el; lelkét megismerni, kifejtetni nem tudja. Lelke üres hólyag, melyet aranyakkal akar megtölteni. De a vékony lélek könnyen elszakad. Több bukást, fájdalmat és halált rejt csillogó felszine alatt a pénz- és hatalomszerzés, mint az emberszeretet. Elvégre ez sem az én abszolút megtagadása, hiszen krisztusi fogalmazásban így hangzik az emberszeretet parancsa: szeresd felebarátodat, mint *önmagadat*. Talán símábbá teszi a köznapi életben való boldogulást, de boldogságot nem ad. Előbb üres és értéktelen lesz előtte az élet, mint az előtt, akinek *célja* is van. Mert lehet (Smiles szavai szerint) gazdag ember, azonban emellett egész életében nyomorult lény marad.

Az élelmesség iskolája nem az életre nevelne, hanem csak a vagyon és hatalom megkerítésére. Arra, amiből az emberiséget ki-nevelni kellene. A nevelés szilárdan megáll ezzel a gondolattal szemben. Sőt most, amikor minden recseg, inog, a nevelés eddigi iránya erősödik. Mind világosabbá lesz, hogy a fájdalmas, kínos, véres világfelfordulásnak, a kicsiny tragédiáknak az oka az iskola, de az utolsó szükségnek tartott, hatásában és működésében ezer módon gátolt iskola. Ennek az értékelésnek kell megváltoznia. Az iskolának, a nevelésnek továbbra is a régi, az örök célt kell követnie. Neveljen férfiakat, akik Ezsauként nem adják el örökségüket egy tál lencséért, egyéniségüket a pénz és hatalom szolgátságáért. Neveljen erőt, jellemet, amelyet az emberszeretet irányít; tiszta felfogást, amely ismeri, hogy a pénz és hatalom lidércfénye csak *vanitatum vanitas*. Neveltjei nem fognak csalódnai az életben, de magukban sem. Helyükön szilárdan megállanak; az élet nekik értékes lesz, ők az életnek értékei lesznek. Nem lesznek szolgák, hanem valóban urak, az élet urai; nem lesznek szegények, hanem valóban gazdagok, gazdagabbak a mesés Krózusnál is.

(Kúnszentmiklós.)

Nánay Béla.

Az iskola mint nagyüzem.

A mostani iskolák nagy részétől nem vitatható el a nagyipari jelleg. 10—15 osztályú középiskola már megszokott jelenség, s